

Interventionsinriktad flyktingmedicinsk forskning i Linköping

Toomas Timpka

Här presenteras Flyktingmedicinskt Centrum (VMC) i Linköping och den breda verksamhet som bedrivs där.

Toomas Timpka är docent i socialmedicin och medicinsk informationsbehandling. Han är för närvarande universitetslektor i socialmedicin i Linköping.

Behov av interventionistisk flyktingmedicinsk forskning

Under det senaste decenniet har invandringen till Sverige dominerats av flyktingar från andra kulturer. Vissa flyktinggrupper är särskilt sårbara till följd av skador och traumatiska upplevelser. I västvärlden möts de av ett allt hårdare samhällsklimat i form av hög arbetslöshet och ökad flyktingfientlighet vilket försvårar den i sig krävande anpassningsprocessen. Risken för frustration och ohälsa är därför särskilt stor bland flyktingar.

Flyktingen befinner sig emellertid ofta i en situation där många vårdgivare och myndighetspersoner är inkopplade. Dessa ser ofta "problemet" från sin synvinkel och arbetar för sin lösning, när det istället krävs samråd, gemensam målsättning och gemensam grund för åtgärder. Ett led i samordningen av interventionerna är att tydliggöra flyktingars ohälsa inom ramarna för tre begrepp, vilka utgör separata utgångspunkter för analys, förståelse och planering:

Sjukdom (disease) som en patologisk process, vanligen av biologiskt ursprung, som en halsinfektion, eller av multifaktoriell etiologi, som vid schizofreni. Flyktingar berörs i hög grad av att vissa typer av psykiska störningar fortfarande är oklart beskrivna, vilket kan leda till konsekvenser vid val av behandling. PTSD är idag definierad som sjukdom, trots att de diagnostiska kriterierna ansetts svårbedömbara i flyktinggrupper.

Sjukdomsupplevelse (illness) som en personlig känsla av ohälsa, lokaliserad i det inre av människan som är

patient. Ibland finns sjukdomsupplevelse utan att sjukdom kan påvisas. Mer detaljerade förklaringsmodeller för ohälsa kan vara värdefulla att studera bland flyktingar då förklaringarna kan skilja sig väsentligt mellan kulturer.

Sjuklighet (sickness) som den externa och samhällsliga formen av ohälsa. "Sjuklighet är en social roll, ett status, ett resultat av en förhandling". Flyktingars sjuklighet är med nödvändighet kopplad till rådande värderingar i samhället. Sociala åtgärder är ofta knutna till om samhället bedömer individen vara 'sjuk'. Förmåner från sjukförsäkringssystemet ges, till exempel, legitimitet genom av läkare påvisad sjukdom och funktionsnedsättning.

Interventionsprogram av god kvalitet för flyktingar måste med nödvändighet sträcka sig över alla tre perspektiven på ohälsa, eftersom dessa vid bedömningen av underlag till åtgärder är kopplade till varandra. Traditionellt möts en människas sjukdom av sjukvården, sjukdomsupplevelse av familj och vänner samt sjuklighet av samhället. Emellertid presenterar flyktingar ofta diffusa symptom i kontakten med sjukvården. De har som regel förlorat det sociala nätverk som skulle kunna hantera sjukdomsupplevelsen på ett välbekant sätt. Språksvårigheter, kulturella särdrag och bristfällig tillit kan ytterligare försvåra diagnos och behandling. Därför ställs det idag krav på interventionsprogram att även ta hänsyn till sjukdomsupplevelsen. Den framtida ohälsan i flyktinggrupper är därigenom avhängig åtgärder riktade mot sjukdom, sjukdomsupplevelse och sjuklighet. Då flyktingars omvärld oftast är omkullkastad krävs att dessa insatser rekonstrueras och samordnas.

Mer detaljerade förklaringsmodeller för ohälsa kan vara värdefulla att studera bland flyktingar då förklaringarna kan skilja sig väsentligt mellan kulturer

Flyktingmedicinskt Centrum (FMC)

Vid årsskiftet 1986-1986 slöts ett avtal mellan Statens Invandrarverk och Universitetssjukhuset i Linköping avseende en somatisk vårdavdelning för asylsökande och flyktingar med medicinskt vårdbehov. Den psykiatriska verksamheten vid FMC startade med en motagningsverksamhet i januari 1991. Under våren samma år startades en psykiatrisk vårdavdelning. Liksom vid den somatiska enheten remitterades patienterna huvudsakligen från sjukvården på slussar och flyktingför-läggningar.

Den ökande efterfrågan på psykiatriska insatser även för kommunplacerade flyktingar och invandrare bidrog till att ett särskilt team tillskapades för denna patientgrupp 1992 (Kommunteam Öst). Patienter tas emot på remiss från kommun, landsting, försäkringskassa, arbetsförmedling, företag m.fl. Under en tid fanns även ett motsvarande team i Varberg (Kommunteam Väst) i FMC's regi.

Under 1992 startades även ett barn- och familjeteam som primärt hade sin verksamhet förlagd till SIV:s förläggningar men som numera riktar sina insatser mot kummun och landsting.

En omfattande del av FMC:s verksamhet har bedrivits i form av sjukvårdsenheter dels vid utrednings-slussen i Flen, dels vid fasta eller tillfälliga förläggningar i landet. Denna del har numera helt upphört.

Flyktingmedicinsk forskning

Den verksamhet som bedrivits vid FMC i Linköping har sedan starten omfattat ett brett spektrum av insat-

ser för flyktingar: renodlad medicinsk vård, psykiatrisk vård, psykoterapi, psykosociala insatser, samt rehabilitering. Patientgruppen var till en början nyanlända flyktingar, men under 1990-talet har patienterna befunnit sig i olika skeden i migrationsprocessen.

Den omfattande kliniska verksamheten har genererat ett antal frågeställningar som kanaliserats i dels mera omfattande longitudinella forskningsprojekt, dels kortare och avgränsade projekt. Det har befunnits viktigt att utnyttja den närhet som finns mellan klinisk vardag och forskningsinstitutioner. I en sådan samverkan finns det goda möjligheter att med hög kvalitet och på kort tid utvärdera interventioner rörande flyktinggrupper.

Forskningsarbetet har under hela perioden kunnat bedrivas i en miljö där patienten känner tillit och där personalen inte forcerar. En sådan miljö anses vara en förutsättning för interaktion med människor som genomlevt trauman av den grad som är vanlig bland många av de flyktinggrupper som vistas i Sverige idag (jfr. Muecke MA. New paradigms for refugee health problems. Soc Sci Med 1992; 35: 515-523).

Avdelningen för Socialmedicin (SocMed) vid Institutionen för samhällsmedicin, Hälsouniversitetet i Linköping, ansvarar idag för FMC:s forskningsaktiviteter. En doktorsavhandling har presenterats och för närvarande pågår tre doktorandarbeten. Avdelningen för socialmedicin erbjuder en forskningsmiljö med handledning, internationella kontakter, doktorandkurser och seminarier. Samarbete har även etablerats med Tema-institutionerna vid Linköpings universitet.